

УДК 342.922:656.7.071(045)

Н. В. Дараганова, старший викладач кафедри цивільного права і процесу Юридичного інституту «Інститут повітряного і космічного права» Національного авіаційного університету

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДИРА ПОВІТРЯНОГО СУДНА УКРАЇНИ

Юридичний інститут «Інститут повітряного і космічного права» НАУ

У статті досліджуються питання щодо особливостей адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України та засвідчується, що командир повітряного судна є особою, яка в силу своєї відповідальності за безпечне здійснення польоту наділена спеціальними владними правами і повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту даного повітряного судна.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, командир повітряного судна, повітряне судно, правопорушення на борту повітряного судна.

З точки зору адміністративних правовідносин визначення правового статусу командира повітряного судна являє особливий інтерес, оскільки інші члени екіпажу повітряного судна виконують обмежені функції і є підконтрольними та підпорядкованими саме командиру повітряного судна.

Передусім слід зазначити, що командир повітряного судна має статус головної керівної особи на повітряному судні протягом усього польотного часу. Як встановлено ПК України (ст. 37), командиром повітряного судна може бути особа, яка має спеціальність пілота (льотчика), а також підготовку і досвід, необхідні для самостійного керування повітряним судном цього типу і керівництвом екіпажу повітряного судна.

Командир повітряного судна – це пілот, призначений експлуатантом або власником повітряного судна виконувати обов'язки командира повітряного судна і відповідати за безпечне здійснення польоту протягом польотного часу. Командир повітряного судна зобов'язаний володіти технікою пілотування і літаководіння на рівні, який забезпечує безпечне виконання польоту, вміння швидко та правильно оцінювати ситуацію, що склалась, організовувати роботу членів екіпажу повітряного судна на землі і у польоті, у повному обсязі готуватися до польоту і керувати передпольотною підготовкою екіпажу повітряного судна тощо.

Для того щоб отримати право виконувати функції командира повітряного судна, кандидат, по-перше, повинен відповідати всім загальним вимогам, передбаченим авіаційним законодавством України, яким повинні задовольняти всі

пілоти. По-друге, кандидат повинен задовольняти і ряд додаткових вимог, які включають наявність відповідної підготовки та досвіду, необхідних для особистого пілотування та керування повітряним судном. Однією із цих додаткових вимог є встановлення для командира повітряного судна певних вікових обмежень. Так, у Правилах видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні [1] зазначено, що власники свідоцтв пілотів не допускаються до виконання функцій командирів повітряних суден, зайнятих у регулярних або нерегулярних міжнародних повітряних сполученнях, що виконуються за плату або за наймом, при досягненні 63-річного віку.

Отже, однією з особливостей адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України є наявність додаткових, порівняно з іншими пілотами, вимог та обмежень.

Наступною з особливостей адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України, вважаємо, є те, що, у порівнянні з іншими членами екіпажу повітряного судна, командир повітряного судна володіє значно більшим обсягом прав та повноважень як щодо інших членів екіпажу повітряного судна, так і щодо пасажирів цього судна.

Так, у командира повітряного судна є право: приймати остаточне рішення про виліт, політ і посадку повітряного судна, бути довіреною особою експлуатанта повітряного судна, укладати від його імені договори і угоди в інтересах виконання завдання на політ, забезпечення безпеки польоту, збереження повітряного судна, здоров'я і життя пасажирів тощо. В екстремальній ситуації у командира повітряного

судна є право: зливати в польоті паливе; скидати багаж, вантаж, пошту; змішувати паливний режим польоту; приймати рішення про припинення польоту та посадку повітряного судна на запасному аеродромі чи вимушену посадку поза аеродромом; змішувати маршрут польоту; здійснювати переліт державного кордону і/або виконувати посадку повітряного судна на аеродромі, не передбаченому завданням на політ; відступати від правил і вимог нормативних документів, що регламентують безпеку польоту.

Командир повітряного судна, у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків, найчастіше вступає у правовідносини з державними органами, а також з юридичними і фізичними особами, що є також свідченням особливості адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України.

До числа особливостей адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України ми відносимо наявність у командира повітряного судна функцій щодо підтримки законності і порядку на борту повітряного судна. Командир повітряного судна управляє всією діяльністю екіпажу повітряного судна і забезпечує сувору дисципліну та порядок на повітряному судні, дотримання правил польоту і експлуатації судна, вживає необхідних заходів щодо забезпечення безпеки людей, що знаходяться на борту, збереження повітряного судна і майна. А, у випадках вимушеної посадки, командир повітряного судна управляє діями всіх осіб, що знаходяться/знаходились на борту повітряного судна, аж до передачі своїх повноважень компетентним органам. У зв'язку з цим, командир повітряного судна, якщо, звичайно, має змогу: забезпечує недоторканість цульгів керування в кабіні екіпажу, носіїв інформації, бортових ресстраторів, вантажу та інших предметів, які розміщені на борту повітряного судна; це допускає зливу паливо-мастильних матеріалів та інших рідин; закриває і пломбусує двері, люки, кашоти; організовує охорону повітряного судна і місця події, а також вживає усіх можливих заходів, щоб якомога швидше повідомити про авіаційну подію у будь-яке авіаційне підприємство або місцевий орган виконавчої влади (окрім випадку, коли командир повітряного судна за станом здоров'я не може виконувати свої обов'язки) [2].

Аналіз нормативно-правової бази засвідчує, що командир повітряного судна є особою, яка в силу своєї відповідальності за безпечне здійснення польоту наділена спеціальними

владними правами і повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту даного повітряного судна. По-перше, це стосується інших членів екіпажу повітряного судна, про що свідчить, приміром, надання командиром повітряного судна права усувати від виконання завдання на політ будь-якого члена екіпажу повітряного судна, рівень підготовки якого це відповідає завданню на політ, а дії загрожують безпеці польоту та вимагати його заміни; або надання командиром повітряного судна права контролювати рівень професійних знань, умінь і навиків осіб льотної екіпажу, а також якості роботи осіб обслуговуючого персоналу або перевіряти свідоцтва (сертифікати) членів екіпажу повітряного судна та наявність у них необхідних записів і позначок (ст. 38 ПК України). По-друге, командир повітряного судна є особою, яка наділена спеціальними владними правами та повноваженнями і стосовно пасажирів повітряного судна, що перебувають на борту даного повітряного судна.

У зв'язку з цим, командир повітряного судна має право віддавати, в межах своєї компетенції, будь-якій особі, що перебуває на борту повітряного судна, розпорядження і команди, які підлягають беззаперечному виконанню, має право вживати всіх необхідних заходів, у тому числі і примусових, до осіб, які своїми діями створюють загрозу безпеці польоту і не підкоряються розпорядженням командира повітряного судна (ст. 38 ПК України). Однак, незалежно від того, чи за неправомірне використання наданої йому влади командир повітряного судна несе встановлену чинним законодавством відповідальність.

Стосовно запобігання і припинення правопорушень на борту повітряного судна, командир повітряного судна наділений широкими повноваженнями. Так, щодо осіб, які не підкоряються розпорядженням командира повітряного судна, командир вправі вжити заходи, які є необхідними для забезпечення безпеки польоту. Зауважимо, що міжнародною Конвенцією про правопорушення і деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 р. (м. Токіо) [3] встановлено, що у разі, коли командир повітряного судна має достатні підстави вважати, що певна особа зробила чи готується зробити на борту повітряного судна дії, які можна віднести до кримінальних правопорушень, чи дії, що не є правопорушеннями, але можуть поставити під загрозу або загрожують безпеці повітряного судна, особам на його борту чи май-

пу, що знаходиться на борту повітряного судна, або дії, які загрожують підтримці порядку і дисципліни на борту, командир повітряного судна може застосувати до таких осіб всі необхідні заходи, включаючи превентивні (ст. 6 Конвенції). У такому випадку командир повітряного судна також може вимагати чи дозволити іншим членам екіпажу падаати йому необхідну допомогу, та може просити пасажирів чи дозволити їм падаати йому необхідну допомогу, але не вимагати від них цього. Відповідно до норм зазначеної Конвенції, ні командир повітряного судна, ні будь-який інший член екіпажу чи пасажир не підлягають залученню до будь-якого процесу з приводу поводження з особою, проти якої були розпочаті дії на борту повітряного судна.

Отже, у певних випадках, командир повітряного судна виступає не просто як посадова особа, а в якості представника державної влади. Справді, падають таких повноважень командирів повітряного судна продиктовано специфікою польоту повітряного судна, його ізоляваністю, необхідністю вживання невідкладних заходів для забезпечення безпеки польоту і для припинення дій, здатних привести до тяжких наслідків тощо [4, с. 45].

Тому, вважаємо, цілком виправданими є норми ст. 73 ПК України, за якими допускається, за рішенням командира повітряного судна, у разі необхідності, можливість проведення контролю на безпеку, незалежно від згоди пасажирів. Розкрити зміст словосполучення «у разі необхідності», вважаємо, можна на основі аналізу норм Інструкції з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України [5], якою встановлено, що, у разі одержання інформації про загрозу безпеці повітряного судна у повітрі, членами екіпажу повітряного судна, за рішенням командира повітряного судна, може бути проведений контроль на безпеку під час польоту. Тобто, по-перше, контроль на безпеку може бути проведений лише за умови перебування повітряного судна в польоті (для зазначеної мети повітряне судно вважається таким, що перебуває у польоті, з часу зачеплення всіх його зовнішніх дверей після завантаження і до часу відкриття будь-яких з цих дверей для розвантаження). По-друге, правом приймати рішення про проведення контролю на безпеку наділений лише командир повітряного судна. І, по-третє, цей захід направлений на сприяння виявленню зброї та/або заборонених для перевезення предметів і речовин, що не були виявлені при огляді в аеропорту і за допомогою яких

може бути скоєний напад на екіпаж повітряного судна і/або створення загрози польоту іншим способом.

Крім цього, згідно з ст. 228 Кодексу України про адміністративні правопорушення [6] (далі – КУпАП), командир повітряного судна у межах наданих йому повноважень під час виконання службових обов'язків, має право від імені органів повітряного транспорту розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення за адміністративні правопорушення, що передбачені ст. 111 (крім порушень, вчинених на аеродромах, не внесених до державного реєстру аеродромів України, поза територією аеродромів та на посадкових майданчиках), ч. 1 ст. 112, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 135, ст. 137 КУпАП.

Окрім вищезазначених, до функцій командира повітряного судна також віднесено і падають допомоги повітряним, морським і річковим суднам, а також людям, що потрапили в небезпеку, які зазнають лиха у разі одержання сигналу небезпеки або в разі їх виявлення, з негайним повідомленням органу управління повітряним рухом про місце і характер небезпеки або лиха та подану або можливу допомогу (звичайно, якщо це не стасовить небезпеку для довіреного йому повітряного судна, пасажирів та екіпажу ввіреного йому повітряного судна) [7].

Оскільки польоти будь-якого повітряного судна визначаються повною ізоляваністю, вважаємо, що командир повітряного судна як представник держави, протягом польотного часу повинен бути наділений і правом виконувати деякі функції нотаріального характеру. Передусім це стосується надання командиром повітряного судна права посвідчувати заповіти та доручення пасажирів та членів екіпажу повітряного судна на борту повітряного судна протягом польотного часу.

У зв'язку вищезазначеним, ми пропонуємо внести зміни до Закону України «Про нотаріат» [8] (ст. 40 «Заповіти і доручення, прирівнювані до нотаріально посвідчених»), доповнивши її новою частиною такого змісту:

«До нотаріально посвідчених документів прирівнюються:

заповіти та доручення пасажирів та членів екіпажу повітряного судна, які перебувають на борту повітряного судна протягом польотного часу, посвідчені командиром повітряного судна».

Виходячи з викладеного, нами виділені такі особливості адміністративно-правового статусу командира повітряного судна України:

1) командир повітряного судна має статус головної керівної особи на повітряному судні, це пілот, відповідальний за керування повітряним судном та його безпеку протягом польотного часу;

2) до командира повітряного судна висуваються як загальні вимоги, яким повищі задовольняти всі пілоти, так і додаткові вимоги та обмеження, що встановлені виключно для кандидатів на отримання права виконувати функції командира повітряного судна;

3) командир повітряного судна наділений спеціальними владними правами та повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту даного повітряного судна інших членів екіпажу та пасажирів, що перебувають на борту повітряного судна;

4) командир повітряного судна, у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків, найчастіше вступає у правовідносини з державними органами, а також з юридичними і фізичними особами;

5) у певних випадках командир повітряного судна виступає не просто як посадова особа, а в якості представника державної влади;

6) в екстремальній ситуації, що загрожує загибеллю людей, для врятування їх життя командир повітряного судна має право відступати від встановлених правил і вимог нормативних документів.

7) у випадках вимушеної посадки на командира повітряного судна покладені обов'язки щодо керування діями всіх осіб, які знаходяться/знаходились на борту повітряного судна не тільки протягом польотного часу, а до моменту передачі своїх повноважень компетентним органам;

8) усі розпорядження командира повітряного судна підлягають беззаперечному виконанню і щодо осіб, які не підкоряються його розпорядженням, командир повітряного судна вправі вжити всі заходи, які є необхідними для забезпечення безпеки польоту, включаючи превентивні;

9) командир повітряного судна несе встановлену чинним законодавством відповідаль-

ність. При цьому він особисто несе відповідальність за безпеку польоту та виконання завдання на політ незалежно від того, чи пілотує він повітряним судном особисто чи передав керування повітряним судном іншій особі.

Література

1. *Правила* видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні, затверджені наказом Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486 // ВРУ. Управління комп'ютеризованих систем. Т. 2. Законодавча база. – 2003 р.

2. *Правила* розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами в Україні, затверджені наказом Державної авіаслужби від 13.12.2005 № 943.

3. *Конвенція* про правопорушення і деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14.09.1963 р. // ВРУ. Управління комп'ютеризованих систем. Т. 2. Законодавча база. – 2003 р.

4. *Монографія* «Международное воздушное право». Книга 2. Отв. ред. А. П. Мовчан, О. Н. Садиков. М.: «Наука», 1981. С. 45.

5. *Інструкція* з організації та здійснення контролю за безпеку в аеропортах України, затверджена наказом Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 28.09.2004 р. – № 81.

6. *Кодекс* України про адміністративні правопорушення, введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51 Ст. 1122.

7. *Випуск* 68 «Авіаційний транспорт» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений наказом Міністерства транспорту України 17.07.2002 № 488.

8. *Закон* України «Про повітаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.

Н. В. Дараганова

Особенности административно-правового статуса командира воздушного судна Украины.

В статье исследуется вопрос что касается особенностей административно-правового статуса командира воздушного судна Украины и подтверждается, что командир воздушного судна есть лицом, которое в силу своей ответственности за безопасное совершение полета наделено специальными властными правами и полномочиями в отношении всех лиц, которые находятся на борту даного воздушного судна.

In the article are explored some questions in relation to the features of administrative and legal status of the commander of the aircraft of Ukraine and certified, that the commander of the aircraft is a person, which by virtue of his responsibility is provided for safe realization of flight with the special imperious rights and plenary powers in relation to all persons, which are on the side of this aircraft.